

Hendes behandling af diskussionen om senmiddelalderens økonomiske og sociale kriser er noget summarisk og næppe altid fair; men hovedresultatet har dog betydning: at den skæring mellem løn- og priskurver, der kendes fra vest- og centraleuropæiske byer ikke har gyldighed for Rostock; derimod finder der åbenbart en vis udjævning sted mellem de højest og lavest lønnede håndværkerprofessioner og ufaglærte arbejdere. Resultatet (der vel foreløbig kun har gyldighed for Rostock) er dog nok i en vis udstrækning afhængigt af forfatterindens beregningsmetoder, som fremtræder noget unuancerede, men det kan nok have en vis sandsynlighed for sig i betragtning af Rostocks placering som eksporthavnby.

*E. Ladewig Petersen*

*Ulrich March: Die Wehrverfassung der Grafschaft Holstein. Zeitschrift der Gesellschaft für Schleswig-Holsteinische Geschichte. Bd. 96. 1971. – 182 s.*

Hensigten med denne afhandling, hvis grundlag er forfatterens disputatsarbejde fra 1970, er »im Rahmen der gegebenen Möglichkeiten die verfassungsrechtlichen Grundlagen des älteren holsteinischen Wehrwesens aufzuzeigen« (s. 9). Afhandlingen rummer desuden et opgør med den ældre forfatningshistoriske forsknings synspunkter og resultater – herunder ikke mindst Werner Carstens' grundlæggende arbejder (publiceret i ZSHG, Bd. 55, 63 og 74/75) – der på visse punkter omformuleres, nuanceres og korrigeres. Tidsmæssigt ligger undersøgelsens tyngdepunkt i de to første århundreder af det Schauenburg'ske hus' regering, d. v. s. det 13. og 14. århundrede.

Afhandlingens første del konfronterer forsvarsordningens sædvaneretlige og rigsretlige forudsætninger, og det konkluderes, at lenssystemet i sidste halvdel af det 12. århundrede fortrængte den sædvanemæssigt udviklede forsvarsordning; men først efter slaget ved Bornhoved 1227 skabtes de egentlige forudsætninger for at udvikle »einer territorialen Wehrverfassung« (s. 39), hvorved må forstås en samlet ordning for hele Holsten med »die Wehrhoheit« placeret inden for grevskabets rammer. Endelig afløstes lensrytteriet fra første halvdel af det 14. århundrede gradvis af lejhære.

Det er afhandlingens centrale tese, at der perioden igennem bestod en snæver vekselvirkning mellem udviklingen i den almindelige forfatning og forsvarsordningen. Afhandlingen koncentrerer sig derfor om undersøgelsen af sammenhængen mellem de enkelte befolkningsgruppers retlige stilling og deres militære rolle ifølge forsvarsordningen (adelen, s. 54–88, byerne, s. 88–121, bønderne, s. 121–179). Det konkluderes, at der bestod en klar sammenhæng mellem den holstenske »Territorialverfassung« og forsvarssystemet: ridderskabets stærke stilling overfor grevernes svagere position, den forskelligartede udvikling i Vest- og Østholsten, forskellen mellem ejendomsbesiddere og ejendomsløse – alt dette afspejles i forsvarsordningen. Omvendt bidrager studiet af forsvarssystemet også til på visse punkter at kaste lys over den almindelige forfatningsudvikling.

Af stor interesse er forfatterens behandling af forholdet mellem landsherren og den stand, der først og fremmest ydede kvalificeret krigstjeneste, adelen.

Opretholdelsen af den adelige fejderet gennem det 13. og 14. århundrede medførte, at grevens »Wehrhoheit«, herunder især »jus pacis et belli« kun havde begrænset rækkevidde. En yderligere begrænsning lå i det forhold, at »landets« positive tilsagn allerede i 1200-tallet var en forudsætning for, at et greveligt felttog kunne kvalificeres og iværksættes som »expedicio publica«. »Landet« var i denne henseende ofte identisk med adelen. Paralleller til disse stænderstats-træk finder vi også i dansk forfatning, der forudsatte landstingenes tilsagn. Denne kompetence gled i løbet af det 13. århundrede over til »rigets bedste mænd«, og den kodificeres første gang i håndfæstningen 1320, § 13. Forfatteren fastslår (s. 63 f.), at adelens krigstjeneste indtil det 15. århundrede var lensretligt begrundet; men når han heri ser en modsætning til danske forhold, hvor lensvæsenet efter hans fremstilling aldrig trængte igennem, er denne påstand dog diskutabel – også Danmark synes, som Aksel E. Christensen har vist, at have nået en vis feudaliseringsgrad i det 13.–14. århundrede.

Trods det ofte yderst spinkle kildegrundlag har Dr. March søgt at give et omrids af den adelige rostjenestes tidlige historie. Han daterer overgangen fra den lensretligt bestemte krigstjenestepligt til en rostjenestepligt, bundet til det adelige gods, til »spätestens seit dem 15. Jahrhundert« (s. 64). Han afstår derimod fra en nærmere bestemmelse af, hvornår denne rostjenestepligt gradueres entydigt i forhold til ejendomsbesiddelsen, bortset fra konstateringen af, at Landregistret 1523 viser en fuldbyrdet graduering. Udviklingen i Holsten synes dog i denne henseende at være forløbet nogenlunde analogt med den danske. En begyndende graduering og præcisering af tjenestens omfang spores her fra omkring 1450, markeret bl. a. ved, at udbudsbrevenes og rustningslisternes ubestemte udtryk, »met macht«, »met the flesthe« o. s. v., i løbet af perioden 1450–1525 afløstes af faste talangivelser. Udviklingen fuldbyrdedes med forordningen om rustning 1525, der for første gang etablerede et fast forhold mellem ejendomsbesiddelsen og rostjenestens størrelse. For den svenske adels rostjeneste gælder det, at en graduering, som dokumenteret af Sven A. Nilsson, først kan konstateres fra omkring 1500. I det hele viser den holstenske rostjeneste mange lighedspunkter med danske og svenske forhold, og Dr. March's undersøgelse har derfor også i denne henseende betydelig interesse.

Det mangelfulde kildegrundlag har undertiden tvunget forfatteren ud i en kildeudnyttelse, der ikke altid forekommer fuldt forsvarlig. Navnlig er den udstrakte anvendelse af tilbageslutninger metodisk betænkelig; det gælder specielt i afsnittet om byerne (eks. s. 102, 103 og 117), og »Presbyter Bremensis« benyttes s. 131 på randen af det metodisk forsvarlige. Frederik II's udbudsbrev 1563 til klostret Bordesholm (s. 156) tjener til at belyse langt tidligere forhold, idet forfatteren uden videre akcepterer gyldigheden af udtrykket »van olders gebrüchlich«. – Alligevel er det lykkedes Dr. March på et i det hele forsvarligt metodisk grundlag at tegne et overbevisende omrids af den holstenske forsvarsordning i en periode, hvor kildematerialet er sparsomt og lidet informativt; men hvor viden om denne centrale del af samfundslivet er et vigtigt grundlag for en nøjere bestemmelse af transformationsprocessen fra feudalsamfund til stænderstat. Dr. March's meget velvalgte indfaldsvinkler har sat ham i stand til at bringe forsvarsordningen i meningsfuld forbindelse med på den ene side den almindelige militære udvikling og på den anden det forfatningsliv, som den var en så betydningsfuld del af.

*Knud J. V. Jespersen*